



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Special Forces in een tuinstad: de inzet en effectiviteit van het personeel van het Bureau Bijzondere Opdrachten in de provincies Zuid-Holland en Overijssel 1944-1945

Hooiveld, J.J.H.

Citation

Hooiveld, J. J. H. (2025, November 13). *Special Forces in een tuinstad: de inzet en effectiviteit van het personeel van het Bureau Bijzondere Opdrachten in de provincies Zuid-Holland en Overijssel 1944-1945*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4282579>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4282579>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Het in maart 1944 door de Nederlandse regering in ballingschap opgerichte Bureau Bijzondere Opdrachten (BBO), zond speciaal geselecteerd en opgeleid militair personeel - intern ook wel *Special Forces* genoemd - naar bezet Nederland ter ondersteuning van gewapende verzetsgroepen. Het dichtbevolkte en verstedelijkte karakter van Nederland bemoeilijkte echter het uitvoeren van clandestiene en guerrilla-achtige activiteiten. Zo was bijvoorbeeld tijdens het *Englandspiel*, een Duitse contraspionage-operatie die zich al vóór de oprichting van het BBO in bezet Nederland afspeelde, nagenoeg al het vanuit Groot-Brittannië uitgezonden personeel gearresteerd. Niet voor niets waren er in geallieerde kringen twijfels over of Nederland überhaupt wel geschikt was voor gewapende verzetsactiviteiten. Het Britse hoofd van de geallieerde *SHAEF Mission to the Netherlands government*, Major-General J.K. (John) Edwards, betitelde Nederland dan ook als 'one large garden city', waarin, zijns inziens, verzetsgroepen geen ruimte of mogelijkheden hadden een effectieve bijdrage te leveren aan het dwarsbomen en bestrijden van de bezetter. Deze Britse generaal zette zo ook indirect vraagtekens bij het nut van de tientallen BBO-agenten die in deze 'tuinstad' actief waren.

Een aanzienlijk deel van het BBO-personeel was werkzaam in de provincies Zuid-Holland en Overijssel. Dit proefschrift behandelt de inzet en effectiviteit van de in deze provincies ingezette BBO-agenten en richt zich specifiek op de vraag in hoeverre zij effectief zijn geweest. Hun missiedoelen, verwachte én feitelijke werkzaamheden, uiteindelijke resultaten, evenals de beperkingen die zij bij het uitvoeren van hun opdrachten ervoeren, vormen het middelpunt van dit onderzoek. Dit proefschrift vult een historische lacune op en levert ook een conceptuele bijdrage. Hoewel er in de Nederlandstalige en Engelstalige literatuur al wel enige aandacht is besteed aan het BBO, wordt de inzet van BBO-agenten daarin echter niet diepgravend behandeld. Ook vertoont deze literatuur grote hiaten. Voorts zijn verklaringen over de effectiviteit van hun inzet schaars, oppervlakkig, deels tegenstrijdig en gebaseerd op zeer beperkt bronnenonderzoek. Daardoor is er tot op heden nauwelijks inzicht in het nut en de effectiviteit van de inzet van de BBO-agenten - óók van diegenen die in de provincies Zuid-Holland en Overijssel werkzaam waren. Een historische 'bijvangst' van deze studie, is een breder en dieper inzicht in het optreden en de waarde van (een deel van) het Nederlandse verzet.

Hoewel de inzichten uit de ervaringen van het BBO niet zonder meer naar de 21e eeuw zijn over te brengen, zijn deze nog steeds relevant voor het academische en militaire domein. Op het conceptuele vlak levert dit proefschrift een bijdrage aan het academische debat over *Irregular Warfare* (IW), en dan in het bijzonder op het gebied van de gecoördineerde ondersteuning en inzet van verzetsgroepen. Aan dit type militaire activiteit wordt in Westerse militaire kringen vaak gerefereerd als *Unconventional Warfare* (UW). Ten gevolge van de heropleving van zogeheten *Great Power Competition*, is er momenteel sprake van sterk toenemende aandacht voor UW-achtige activiteiten. Op dit moment is er echter relatief weinig (openbaar beschikbare) doctrine en wetenschappelijke literatuur op het gebied van UW voorhanden. In Westerse militaire en academische kringen is thans ook in toenemende mate belangstelling voor het toepassen van UW-achtige activiteiten in dichtbevolkt en verstedelijkt gebied. Vanwege de wereldwijd toenemende bevolkingsgroei en verstedelijking zullen conflicten zich naar verwachting steeds meer in en nabij steden manifesteren. De UW-praktijk speelde zich tot nu toe echter vooral af in onherbergzame en dunbevolkte(re) landen en gebieden, waardoor kennis en literatuur op het gebied van 'urbane' UW nihil is. Dat juist de ondersteuning van verzetsgroepen in dichtbevolkt en verstedelijkt gebied centraal staat, maakt de conceptuele insteek van dit proefschrift nog waardevoller.

Om de onderzoeksdoelen te behalen, is voor een historisch-empirische benadering gekozen. Uitgebreid bronnenonderzoek in nationale en internationale archieven vormt de kern van dit onderzoek. Om de effectiviteit van de BBO-agenten te begrijpen, duiden en evalueren is bovendien op basis van UW-doctrine

en verwante literatuur een analytisch kader ontwikkeld. Dit proefschrift is zodoende opgebouwd uit drie delen. In Deel 1 wordt het analytische handvat en historische kader gepresenteerd waarmee het ontstaan, optreden en functioneren van het BBO kan worden begrepen en geduid. Het eerste hoofdstuk hiervan behandelt de theorie op het gebied van UW en stelt onder meer vast welke factoren de effectiviteit van UW beïnvloeden, maar ook hoe de effectiviteit van UW kan worden gemeten. In hoofdstuk 2 komen de oprichting en taakstelling van het BBO aan bod. Dit inzicht is van belang om de achtergrond van de missiedoelen van de naar Zuid-Holland en Overijssel gezonden agenten te kunnen begrijpen. Dit hoofdstuk behandelt ook de (kwaliteit van de) werving, selectie en opleiding van de BBO-agenten. Deel 2 en Deel 3 van dit proefschrift vormen een casestudy, waarin de activiteiten van het voor dit onderzoek geselecteerde BBO-personeel worden gereconstrueerd en geëvalueerd.

In Deel 2 is de inzet van het in Zuid-Holland ingezette BBO-personeel chronologisch opgedeeld en beschreven op basis van diverse kenmerkende, en strategisch en/of tactisch van elkaar afwijkende fases in de bezetting en bevrijding van Nederland. Het eerste hoofdstuk van dit deel behandelt de activiteiten van de agenten die tussen het voorjaar van 1944 en juli 1944 in dit landsdeel actief waren. In deze initiële fase werden de eerste teams geïnfilteerd in bezet Nederland en kwam voor het eerst rechtstreeks contact tussen het BBO en het Nederlandse verzet tot stand. In het daarop volgende hoofdstuk worden de werkzaamheden van de in Zuid-Holland actieve agenten rondom operatie *Market Garden* (september 1944) behandeld; de periode waarin conventionele geallieerde troepen Zuid-Nederland bereikten en een snelle bevrijding van Nederland werd verwacht. Het daaropvolgende hoofdstuk gaat in op de werkzaamheden van het BBO-personeel gedurende de herfst en winter van 1944-1945. Met het mislukken van operatie *Market Garden* en het uitblijven van de geallieerde Rijnoversteek, veranderden ook de context en duur van de missies van het BBO. In deze fase werden de (meer offensieve of openlijke) activiteiten van het verzet teruggeschoefd en kregen de werkzaamheden van de agenten weer een meer clandestien en ondersteunend karakter. Het laatste hoofdstuk van Deel 2 bestrijkt de werkzaamheden van het BBO-personeel in het voorjaar van 1945, de periode waarin de bevrijding van het nog bezette deel van Nederland plaatsvond en de Duitse bezettingsmacht uiteindelijk capituleerde. In deze fase moesten de BBO'ers het Zuid-Hollandse verzet weer zo nuttig mogelijk zien in te zetten ten behoeve van Nederlandse en geallieerde belangen.

In Deel 3 staan de activiteiten van het in Overijssel ingezette BBO-personeel centraal. Hier vangt het eerste hoofdstuk van de casestudy begin september 1944 aan, toen daar de eerste agenten actief werden. Het daaropvolgende hoofdstuk gaat in op hun werkzaamheden gedurende de herfst en winter van 1944-1945. Ook in Overijssel was toen sprake van een (strategisch en tactisch) statische situatie. In het daaropvolgende hoofdstuk komen, net als bij de Zuid-Hollandse casestudy, de werkzaamheden van het in Overijssel actieve BBO-personeel rond het voorjaar van 1945 (de periode februari-april) aan bod. In tegenstelling tot Zuid-Holland werd deze provincie wél met wapengeweld door geallieerde grondtroepen bevrijd. Dit was dan ook de fase waarin het hier actieve BBO-personeel de verzetsgroepen inzette om de opmars van de geallieerden door deze landstreek te faciliteren.

In dit proefschrift wordt geconcludeerd dat de in Zuid-Holland en Overijssel geboekte resultaten van het BBO sterk uiteenliepen. Kenmerkend voor de BBO-activiteiten in Zuid-Holland waren de zeer hoge zogeheten *opportunity costs*. In deze provincie waren verhoudingsgewijs zeer veel agenten actief (hoofdzakelijk in Rotterdam en Den Haag) en werd bovendien een aanzienlijke hoeveelheid wapens en sabotagemateriaal afgeworpen. Hoewel het Zuid-Hollandse gewapende verzet, dat vanaf september 1944 opging in de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (kortweg BS), onder meer een indrukwekkende serie sabotageacties uitvoerde, betaalden de investeringen van het BBO zich hier maar in zeer beperkte mate uit. Met het uitblijven van een eindstrijd - de Canadezen en Britten trokken deze provincie, tegen de verwachtingen in, pas na de Duitse capitulatie binnen - kwam uiteindelijk maar een relatief klein deel van de Zuid-Hollandse BS in actie. Het in deze provincie bereikte resultaat was bovendien zeer waarschijnlijk ook

met veel minder BBO-personeel en materieel te realiseren geweest. Onder de streep was de effectiviteit van het in Zuid-Holland ingezette BBO-personeel maar matig.

De effectiviteit van het in Overijssel actieve BBO-personeel was daarentegen beduidend hoger. Hoewel hier, in vergelijking met Zuid-Holland, een relatief kleine groep agenten actief was, slaagden zij er toch in provinciebreed grote hoeveelheden BS'ers te bevoorraden, te trainen en te organiseren. In tegenstelling tot de Zuid-Hollandse BS, voerden de Overijsselse verzetsgroepen wél een eindstrijd, waarin ook meteen de grootste en gecoördineerde bijdrage werd geleverd: naast het hinderen van het Duitse (spoor)wegverkeer en telecommunicatie, verleenden de talloze lokale BS-groepen directe assistentie aan oprukkende geallieerde grondtroepen door deze onder meer van inlichtingen te voorzien, deel te nemen aan gevechtsacties, vitale infrastructuur te bezetten en behouden én bewakingsdiensten te verrichten. Bovendien waren de verliezen aan de zijde van het BBO en de BS in Overijssel verhoudingsgewijs een stuk lager dan in Zuid-Holland. Ook het aantal burgerslachtoffers en ongewenste materiële schade ten gevolge van BBO-activiteiten, waren hier aanmerkelijk lager. Al met al was het BBO-personeel in Overijssel zeer effectief.

